

شناسایی و اولویت‌بندی آسیب‌های اجتماعی با ارائه مدل مفهومی پیشگیری

لیلا حیدریانی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و اولویت‌بندی آسیب‌های اجتماعی با ارائه مدل مفهومی پیشگیری انجام گرفت. روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع هم‌بستگی و از نوع تحلیل عاملی - تأییدی بود. جامعه آماری پژوهش را تمام شهروندان شهر خرم‌آباد با مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر در سال ۱۳۹۸ تشکیل می‌داد که با روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۲۰۰ نفر انتخاب شدند. به‌منظور گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه گزارش شخصی محقق ساخته استفاده شد که دارای روایی محتوایی و پایایی قابل‌قبولی بود. در نهایت، داده‌های گردآوری شده با استفاده از آزمون آماری تحلیل عاملی - تأییدی تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که مدل موردنظر دارای برازش مطلوب و قابل‌قبولی است، آسیب‌های اجتماعی شناسایی شده در شهر خرم‌آباد عبارت بودند از بیکاری، فقر اقتصادی، بی‌تفاوتی اجتماعی، فقدان قانون و قانون‌گریزی، اعتیاد، ناهنجاری‌های جنسی، حاشیه‌نشینی، بحران هویتی، فقر فرهنگی، طلاق، کودکان کار، نابرابری‌های اجتماعی، سرقت، بزهکاری نوجوانان و طایفه‌گرایی که در این میان، سه مؤلفه بیکاری، حاشیه‌نشینی و طلاق به دلیل بار عاملی ضعیف از مدل حذف شدند. اولویت این آسیب‌ها به ترتیب برابر بود با: بیکاری، ناهنجاری‌های جنسی، فقدان قانون و قانون‌گریزی، نابرابری اجتماعی، بحران هویتی، طایفه‌گرایی، سرقت، بی‌تفاوتی اجتماعی، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی و بزهکاری. از سوی دیگر، نتایج نشان داد که از بین همه عوامل، اعتیاد با بار عاملی ۸۹ درصد قوی‌ترین آسیب اجتماعی و بزهکاری با بار عاملی ۲۳ درصد ضعیف‌ترین آسیب اجتماعی در شهر خرم‌آباد شناسایی شدند. شناسایی و اولویت‌بندی آسیب‌های اجتماعی به‌منظور پیشگیری و مبارزه با آسیب‌های اجتماعی دارای اهمیت بسزایی است.

کلیدواژه‌ها: شناسایی، اولویت‌بندی، آسیب‌های اجتماعی، شهروندان، پیشگیری.

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران (heidaryani.2019@gmail.com).

Identifying and prioritizing social harms by presenting a conceptual model of prevention

Leila Heidaryani¹

Abstract

The aim of this study was to identify and prioritize social harms by presenting a conceptual model of prevention. The present research method was a descriptive correlational and confirmatory factor analysis. The statistical population of the study consisted of all citizens of Khorramabad with a master's degree or higher in 1398. With a simple random sampling method, 200 people were selected as available. In order to collect data, a researcher-made self-report questionnaire was used which had acceptable content validity and reliability. Finally, the collected data were analyzed using statistical factor analysis test. The findings showed that the model has a favorable and acceptable fit; the social harms identified in Khorramabad were unemployment, economic poverty, social indifference, lack of law and lawlessness, addiction, sexual anomalies, marginalization, identity crisis, cultural poverty, divorce, child labor, social inequality, theft, juvenile delinquency, and sectarianism, among which, the three components of unemployment, marginalization, and divorce were excluded from the model due to poor performance. Priority was given to unemployment, sexual anomalies, lack of law and order, social inequality, identity crisis, sectarianism, theft, social indifference, economic poverty, cultural poverty and delinquency. Among all the factors, the factor of addiction with a factor of 0.89 was identified as the strongest social harm and the factor of delinquency with a factor of 0.23 was identified as the weakest social harm in Khorramabad. Identifying and prioritizing social harms in order to prevent and combat social harms is very important.

Keywords: Citizens, identification, Khorramabad, prevention, prioritization, social Injuries

1. PhD Student in Educational Psychology, Department of Psychology, Faculty of Literature and the Humanities, Lorestan University, Lorestan, Iran (heidaryani.2019@gmail.com)

مقدمه

موضوع سلامت به‌منزله حقوق اساسی هر فرد، از بدو پیدایش بشر و در طی قرون متمادی مطرح بوده است، اما هر زمان که از آن سخن به‌میان می‌آمد، تنها به بُعد جسمی آن توجه می‌شد و به ابعاد دیگر آن کم‌تر توجه می‌شد (بناء بهبهانی و همکاران، ۱۳۹۹). در این میان، یکی از موضوعاتی که همواره پژوهشگران اجتماعی به آن توجه کرده بودند، مسئله آسیب‌های اجتماعی^۱ است. با این حال، شناسایی مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی همواره دغدغه جامعه‌شناسان و روان‌شناسان بوده است و همواره صاحب‌نظران جرم و کج‌روی اجتماعی به‌دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش بوده‌اند که مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی کدام‌اند و چرا اساساً جرم و کج‌روی ایجاد می‌شود (عمید، ۱۳۹۵). افزایش آسیب‌های اجتماعی، سازوکارهای طبیعی و هنجارهای عادی زندگی را با دشواری مواجه کرده و سبب آن شده است که نظام اجتماعی در ایفای کارکردهای بنیادی و حقیقی خود دچار ابهام یا مانع شود. در این میان، علاوه‌بر مسئله افزایش و گسترش، متأسفانه آسیب‌های اجتماعی ماهیتی زنجیره‌ای و به‌هم پیوسته دارند، فقر، سرقت، دست‌فروشی، تکدی، کودک کار و خیابان، بازماندگی تحصیلی، روسپی‌گری، اختلافات خانوادگی، طلاق، فرزندان طلاق، شرب و خمر و مزاحمت‌های ناشی از آن، بزهکاری کودکان و نوجوانان، جیب‌بری و غیره همگی در ارتباط با هم و تقویت‌کننده یکدیگر هستند (زاهدی‌اصل، ۱۳۹۴). در همین راستا، در بیشتر مواقع افرادی که مرتکب بزهکاری و جرم می‌شوند، از حیث کار، تحصیل، تشکیل خانواده و ... فرصت‌های جبران‌ناپذیری را از دست می‌دهند. وجود چنین سابقه نامطلوبی در زندگی آینده آن‌ها تأثیر زیادی دارد؛ این قبیل افراد معمولاً از طرف جامعه، خانواده، دوستان، نهادهای رسمی و غیررسمی و ... طرد می‌شوند و امکان بازگشت آن‌ها به‌منزله یک فرد عادی به جامعه با مشکلات عدیده‌ای مواجه است (وروایی و پرنده‌خ، ۱۳۹۵).

آسیب‌های اجتماعی از هر نوع آن که باشد سبب ایجاد اختلال در چرخه تولید، تداوم آموزش در مراکز علمی و آشفستگی به توقف تدابیر و اعمال مدیریت در بین نخبگان سیاسی و مدیران دولتی و غیردولتی و عدم اعتماد سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به امر مهم سرمایه‌گذاری و توسعه اقتصادی کشور و درنهایت عدم اعتماد عمومی مردم به جامعه منجر می‌شود که این خود دوباره منشأ بروز بسیاری از قانون‌گریزی‌ها و ناامنی‌ها و تجاوزات

گوناگون به حقوق مردم خواهد شد (گودرزی، ۱۳۹۱) و از پدیده‌هایی هستند که با زندگی بشر از ابتدا هم آغازند. بنابراین، برای آنکه بتوانیم آسیب‌های اجتماعی را به حداقل خود برسانیم و از عوارض جانبی آن بکاهیم، باید بدانیم که مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی در یک شهر یا جامعه کدام‌اند تا با اولویت‌بندی آن، برای عدم وقوع و یا کاهش عوارض آن در فرایند عمل به‌طور جدی، علمی و واقع‌بینانه تصمیم بگیریم. آسیب‌های اجتماعی در همه جوامع کم‌وبیش یافت می‌شود و تنها تفاوت در شدت و ضعف، نوع و میزان آن است. برای مثال، خودکشی در همه جوامع وجود دارد، لیکن در برخی جوامع زیاد و چشمگیر و در برخی اندک و نادر است. طلاق، سرقت مسلحانه، کیف‌قاپی، تجاوز به عنف، اعتیاد و سایر آسیب‌ها یا انحرافات اجتماعی هم در همه جوامع قابل مشاهده است (آقایی و تیمورتاش، ۱۳۸۹). همچنین، رفتارهای پرخطر یکی از پیچیده‌ترین آسیب‌های اجتماعی و از مصادیق عمده انحرافات محسوب می‌شود که می‌تواند پایه و اساس بسیاری از معضلات اجتماعی در سطح جامعه شود (جزایری و همکاران، ۱۳۹۸). نکته آن است که در جوامعی چون کشور ما برخی از این آسیب‌ها رو به افزایش و چشمگیر است و از یک سو سبب نگرانی جامعه و مسئولان شده است و از سوی دیگر، ناامنی، به‌خصوص ناامنی اجتماعی را دامن زده است (آقایی و تیمورتاش، ۱۳۸۹). مطالعات مختلفی به بررسی و شناسایی آسیب‌های اجتماعی در ایران پرداخته است. از جمله: حق‌ندری و همکاران در سال ۱۳۹۵ در پژوهشی که در این زمینه انجام دادند، نشان دادند که با توجه به وضعیت اقتصادی اجتماعی استان لرستان و خرم‌آباد و نرخ رو به افزایش بیکاری در آن، این جامعه مستعد ایجاد و شیوع انواع آسیب اجتماعی است. همچنین، آن‌ها در مطالعه خود آسیب‌های بیکاری، فقر اقتصادی، بی‌تفاوتی اجتماعی، فقدان قانون و قانون‌گریزی و ... را شناسایی کردند. شهابی (۱۳۹۸) در مطالعه خود نشان داد که آسیب اجتماعی شهرنشینی در شهر اردبیل سبب شده است که آسیب‌های اجتماعی مختلفی از جمله بیکاری، فقر، اعتیاد، تکدی‌گری، طلاق و نابرابری اجتماعی نیز در این شهر افزایش یابد. موسوی و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای که در زمینه اولویت‌بندی مسائل اجتماعی ایران انجام دادند، نشان دادند که مهم‌ترین این مسائل عبارت‌اند از: فروپاشی سرمایه اجتماعی، بیکاری و اعتیاد. براساس آنچه گفته شد، می‌توان گفت در هر جامعه که آسیب‌های اجتماعی از میزان معین و متعارفی عبور کند، نگرانی مقامات مسئول و آحاد جامعه را فراهم ساخته و آن‌ها را به اندیشه اتخاذ تدابیر خاص وا می‌دارد، با توجه به مطالب ذکر شده و وجود این دیدگاه که جامعه ما در برخی آسیب‌های اجتماعی سیر صعودی و

نگران‌کننده‌ای داشته و امنیت اجتماعی را به خطر انداخته است (تیموری و نوری، ۱۳۹۸) و با توجه به اینکه نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که آمار آسیب‌های اجتماعی از جمله بزهکاری، کودکان خیابانی و ... در شهر خرم‌آباد بالا هستند و زمینه گسترش این معضل نیز وجود دارد (حسینی، ۱۳۸۲، به نقل از محسن‌زاده، ۱۳۹۲). به نظر می‌رسد شناسایی دقیق این آسیب‌ها و اولویت‌بندی آن‌ها اهمیت زیادی دارد. بنابراین، پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این پرسش است که مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی از نظر اولویت‌بندی آن، در شهر خرم‌آباد کدام‌اند؟

روش

پژوهش حاضر توصیفی، از نوع هم‌بستگی است و از لحاظ هدف نیز کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش، شامل تمام شهروندان شهر خرم‌آباد با مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری در سال ۱۳۹۸ است. با استفاده از جدول کرجسی و مورگان^۱ حجم نمونه پژوهش حاضر، ۲۰۰ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر، براساس روش نمونه‌گیری در دسترس است. معیارهای ورود به مطالعه داشتن مدرک کارشناسی ارشد یا دکتری در یکی از رشته‌های علوم اجتماعی، روان‌شناسی و حقوق و همچنین، ساکن شهر خرم‌آباد بود و ملاک خروج از مطالعه عدم تمایل به شرکت در پژوهش و ادامه همکاری بود. در پژوهش حاضر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های توصیفی (فراوانی، میانگین و انحراف استاندارد) و آزمون آماری تحلیل عاملی - تأییدی استفاده شد. این داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. نسخه ۲۲ و ایموس^۲ نسخه ۲۴ تحلیل شد.

ابزار

ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسش‌نامه‌ای که آورده می‌شود بوده است: پرسش‌نامه آسیب‌های اجتماعی: برای سنجش آسیب‌های اجتماعی از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد، این پرسش‌نامه شامل ۱۰۸ است و دارای ۱۵ مؤلفه بیکاری (پرسش‌های ۱-۶)، فقر اقتصادی (پرسش‌های ۷-۱۳)، بی‌تفاوتی اجتماعی (پرسش‌های

1. Kerjci & Morgan
2. Amous

۲۰-۱۴)، فقدان قانون و قانون‌گریزی (پرسش‌های ۲۱-۳۱)، اعتیاد (پرسش‌های ۳۲-۴۰)، ناهنجاری‌های جنسی (پرسش‌های ۴۱-۴۵)، حاشیه‌نشینی (پرسش‌های ۴۶-۵۰)، بحران هویتی (پرسش‌های ۵۱-۶۰)، فقر فرهنگی (۶۱-۷۰)، طلاق (۷۱-۷۵)، کودکان کار (۷۶-۸۱)، نابرابری‌های اجتماعی (۸۲-۸۸)، سرقت (۸۹-۹۵)، بزهکاری نوجوانان (۹۶-۱۰۵) و طایفه‌گرایی (۱۰۶-۱۰۸) است. این مقیاس در طیف لیکرت ۳ ارزشی از مخالفم (۱) تا موافقم (۳) نمره‌گذاری می‌شود. در این مقیاس، هر فرد براساس نظر خود هر کدام از گزینه‌هایی را که بیش‌تر با نگرش وی هم‌خوانی دارد ارزش‌گذاری می‌کند. به‌منظور بررسی روایی محتوایی، این پرسش‌نامه در اختیار چند نفر از استادان صاحب‌نظر قرار گرفت که نتایج به‌دست آمده حاکی از روایی محتوایی قابل قبول این پرسش‌نامه بود. به‌منظور بررسی میزان پایایی این پرسش‌نامه نیز از آزمون ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که برای هر کدام از زیرمقیاس‌ها به‌ترتیب برابر با ۷۸ درصد، ۷۳ درصد، ۷۸ درصد، ۷۷ درصد، ۸۱ درصد و ۸۲ درصد، ۸۷ درصد و ۹۱ درصد بود.

یافته‌ها

جدول ۱ اطلاعات توصیفی متغیرهای جمعیت‌شناختی شهروندان شهر خرم‌آباد

متغیر دموگرافیک	فراوانی	درصد فراوانی
جنس	مرد	۴۸/۸
	زن	۵۳/۷
سن	۳۰-۲۴	۱۰/۰
	۳۵-۳۰	۴۱/۳
	بالا تر ۳۵	۴۸/۳
وضعیت تأهل	مجرد	۳۸/۸
	متاهل	۶۰/۷
وضعیت اشتغال	شاغل	۵۷/۷
	بیکار	۴۱/۸
میزان تحصیلات	کارشناسی ارشد	۶۱/۲
	دکتری	۳۷/۸

جدول ۱ توزیع فراوانی شرکت‌کنندگان پژوهش برحسب جنسیت، سن، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و میزان تحصیلات را نشان می‌دهد.

جدول ۲ میانگین و انحراف معیار آسیب‌های اجتماعی به تفکیک متغیرهای دموگرافیک

متغیر	شاخص‌ها	جنس		سن			تاهل		اشتغال		تحصیلات	
		مرد	زن	۲۴-۳۰	۳۰-۳۵	بالا تر ۳۵	مجرد	متاهل	شاغل	بیکار	کارشناسی ارشد	دکتری
بیکاری	میانگین	۱۱/۵۹	۱۱/۸۵	۱۲/۲۵	۱۱/۵۷	۱۱/۷۷	۱۱/۸۳	۱۱/۷۶	۱۱/۶۲	۱۱/۸۵	۱۱/۷۷	۱۱/۶۷
	انحراف معیار	۱/۵۲	۱/۴۸	۱/۳۶	۱/۵۸	۱/۳۸	۱/۳۱	۱/۶۱	۱/۵۵	۱/۴۴	۱/۵۰	۱/۵۲
فقر اقتصادی	میانگین	۱۴/۵۰	۱۴/۰۷	۱۵/۰۵	۱۳/۹۲	۱۴/۴۱	۱۴/۳۲	۱۴/۲۴	۱۴/۲۰	۱۴/۳۵	۱۴/۳۷	۱۴/۲۱
	انحراف معیار	۳/۱۳	۲/۸۶	۳/۳۶	۳/۰۲	۲/۸۶	۲/۹۳	۳/۰۴	۳/۰۰	۲/۹۹	۲/۷۲	۳/۲۸
بی تفاوتی اجتماعی	میانگین	۱۴/۳۱	۱۴/۳۳	۱۴/۸۰	۱۴/۰۳	۱۴/۴۸	۱۴/۴۵	۱۴/۲۴	۱۴/۴۲	۱۴/۱۹	۱۴/۴۳	۱۴/۲۵
	انحراف معیار	۳/۳۵	۳/۳۶	۲/۸۲	۳/۵۸	۳/۲۸	۳/۲۲	۳/۴۴	۳/۴۳	۳/۲۴	۳/۲۴	۳/۴۳
قانون‌گریزی	میانگین	۲۴/۵۶	۲۳/۷۴	۲۴/۸۰	۲۳/۵۹	۲۴/۴۴	۲۴/۴۲	۲۴/۹۳	۲۴/۰۶	۲۴/۲۰	۲۴/۵۲	۲۳/۶۶
	انحراف معیار	۵/۲۹	۵/۶۵	۴/۰۱	۶/۱۷	۵/۱۳	۵/۲۷	۵/۶۴	۵/۴۴	۵/۵۹	۴/۹۳	۶/۱۱
اعتیاد	میانگین	۱۸/۴۲	۱۸/۲۸	۱۸/۵۶	۱۷/۷۳	۱۸/۸۲	۱۸/۶۷	۱۸/۱۴	۱۸/۶۶	۱۷/۹۱	۱۸/۷۰	۱۷/۹۰
	انحراف معیار	۴/۷۰	۴/۷۵	۴/۶۵	۵/۰۶	۴/۴۰	۴/۴۱	۴/۹۱	۴/۵۴	۴/۹۴	۴/۴۲	۵/۰۴
ناهنجاری‌های جنسی	میانگین	۹/۶۴	۹/۱۵	۹/۹۰	۹/۱۶	۹/۴۵	۹/۳۷	۹/۳۷	۹/۴۶	۹/۲۶	۹/۵۶	۹/۱۴
	انحراف معیار	۲/۸۵	۲/۷۹	۲/۸۲	۳/۸۸	۲/۷۸	۲/۷۶	۲/۸۷	۲/۷۶	۲/۹۱	۲/۷۱	۲/۹۵
حاشیه‌نشینی	میانگین	۱۰/۰۱	۱۰/۰۱	۱۰/۵۵	۹/۸۳	۱۰/۰۷	۱۰/۱۰	۹/۹۶	۱۰/۰۶	۹/۹۴	۱۰/۰۷	۱۰/۰۱
	انحراف معیار	۲/۸۶	۲/۶۷	۲/۲۵	۲/۷۸	۲/۸۳	۲/۶۹	۲/۸۰	۲/۷۷	۲/۷۴	۲/۶۶	۲/۸۵
بحران هویت	میانگین	۲۱/۶۳	۲۱/۴۰	۲۲/۳۰	۲۰/۹۶	۲۱/۹۵	۲۱/۴۱	۲۱/۶۷	۲۱/۳۰	۲۱/۹۴	۲۱/۸۹	۲۱/۲۲
	انحراف معیار	۵/۰۰	۴/۸۰	۳/۷۹	۵/۳۵	۴/۶۵	۴/۵۰	۵/۱۳	۴/۷۴	۵/۰۸	۴/۳۸	۵/۴۶
فقر فرهنگی	میانگین	۲۲/۷۲	۲۲/۱۲	۲۴/۱۵	۲۱/۵۴	۲۲/۷۷	۲۲/۶۲	۲۲/۲۶	۲۲/۱۹	۲۲/۶۸	۲۲/۳۲	۲۲/۶۵
	انحراف معیار	۴/۸۳	۵/۱۲	۴/۴۹	۵/۴۱	۴/۵۹	۴/۵۵	۵/۱۴	۵/۰۶	۴/۸۵	۴/۷۹	۵/۲۳

ادامه جدول ۲

متغیر	شاخص‌ها	جنس		سن			تاهل		اشتغال		تحصیلات	
		مرد	زن	۲۴-۳۰	۳۰-۳۵	بالا تر ۳۵	مجرد	متاهل	شاغل	بیکار		
طلاق	میانگین	۱۰/۳۳	۱۰/۳۶	۱۰/۸۵	۱۰/۰۴	۱۰/۵۰	۱۰/۳۰	۱۰/۳۸	۱۰/۴۹	۱۰/۱۵	۱۰/۲۹	دکتری
	انحراف معیار	۲/۰۶	۲/۲۷	۲/۰۲	۲/۲۴	۲/۱۲	۲/۲۲	۲/۱۴	۲/۲۲	۲/۰۹	۲/۲۳	۲/۰۸
کودکان کار	میانگین	۱۲/۵۱	۱۲/۶۳	۱۲/۹۱	۱۲/۶۸	۱۲/۴۱	۱۲/۴۸	۱۲/۶۳	۱۲/۵۸	۱۲/۵۶	۱۲/۶۲	۱۲/۵۲
	انحراف معیار	۲/۲۸	۲/۳۳	۲/۴۰	۲/۳۱	۲/۲۹	۲/۳۱	۲/۳۱	۲/۲۴	۲/۴۱	۲/۲۶	۲/۳۹
نابرابری اجتماعی	میانگین	۱۴/۷۷	۱۴/۴۳	۱۴/۴۱	۱۴/۴۷	۱۴/۷۳	۱۴/۵۴	۱۴/۶۱	۱۴/۴۰	۱۴/۸۶	۱۴/۶۷	۱۴/۵۰
	انحراف معیار	۳/۲۵	۳/۱۸	۳/۲۹	۳/۲۹	۳/۱۴	۲/۹۳	۳/۳۸	۳/۲۰	۳/۳۱	۳/۱۲	۳/۳۶
سرفت	میانگین	۱۴/۵۸	۱۴/۱۲	۱۵/۳۹	۱۳/۹۱	۱۴/۴۸	۱۴/۵۸	۱۴/۱۸	۱۴/۳۱	۱۴/۳۷	۱۴/۲۹	۱۴/۵۱
	انحراف معیار	۳/۲۷	۳/۵۴	۳/۲۴	۳/۵۲	۳/۳۴	۳/۳۸	۳/۴۴	۳/۲۸	۳/۶۲	۳/۳۱	۳/۵۰
بزهکاری	میانگین	۲۱/۵۳	۲۰/۶۷	۲۱/۶۷	۲۰/۷۶	۲۱/۲۱	۲۱/۱۲	۲۱/۰۴	۲۱/۴۰	۲۰/۶۱	۲۱/۲۴	۲۰/۰۳
	انحراف معیار	۴/۵۷	۴/۹۰	۴/۴۸	۵/۱۷	۴/۴۷	۴/۴۴	۴/۹۷	۴/۶۱	۴/۹۴	۴/۵۰	۵/۰۴
طایفه گرایی	میانگین	۵/۲۵	۴/۸۵	۵/۶۵	۱/۲۷	۴/۴۸	۵/۱۲	۵/۹۸	۵/۰۹	۵/۰۱	۵/۰۶	۵/۰۰
	انحراف معیار	۱/۱۷	۱/۲۵	۱/۰۰	۵/۱۱	۱/۱۹	۱/۱۳	۱/۲۸	۱/۲۰	۱/۲۷	۱/۱۵	۱/۳۶

همان‌طور که اطلاعات جدول ۲ نشان می‌دهد، میانگین هریک از عامل‌ها به تفکیک براساس هر کدام از متغیرهای دموگرافیک ارائه شده است.

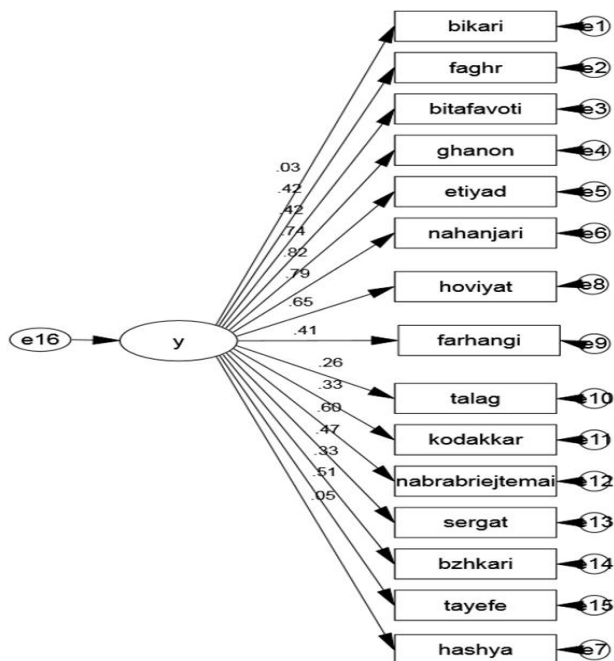
جدول ۳ میانگین و انحراف معیار مؤلفه‌های آسیب‌های اجتماعی

مؤلفه‌ها	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار
بیکاری	۷/۳۳	۱۵/۵۰	۱۱/۷۳	۱/۵۰
فقر اجتماعی	۶/۱۴	۱۸/۴۳	۱۴/۲۷	۲/۹۹
بی تفاوتی اجتماعی	۶/۱۴	۱۸/۴۳	۱۴/۳۲	۳/۳۵
قانون‌گریزی	۱۰/۰۹	۳۰/۲۷	۲۴/۱۲	۵/۴۹
اعتیاد	۸/۱۱	۲۴/۳۳	۱۸/۳۴	۴/۷۲
ناهنجاری‌های جنسی	۴/۲۰	۱۲/۶۰	۹/۳۷	۲/۸۲
حاشیه‌نشینی	۴/۲۰	۱۲/۶۰	۹/۵۴	۲/۶۱
بحران هویتی	۹/۱۰	۲۷/۳۰	۲۱/۵۷	۴/۸۹
فقر فرهنگی	۹/۱۰	۲۷/۳۰	۲۲/۴۰	۴/۹۸
طلاق	۴/۲۰	۱۲/۶۰	۱۰/۳۵	۲/۱۷
کودکان کار	۵/۱۷	۱۲/۵۰	۱۲/۵۷	۲/۳۰
نابرابری اجتماعی	۶/۴۱	۱۸/۴۳	۱۴/۵۹	۳/۲۱
سرق	۶/۴۱	۱۸/۴۳	۱۴/۳۳	۳/۴۲
بزهکاری	۹/۲۰	۲۷/۳۰	۲۱/۰۷	۴/۷۶
طایفه‌گرایی	۲/۳۳	۷/۰۰	۵/۰۳	۱/۲۳

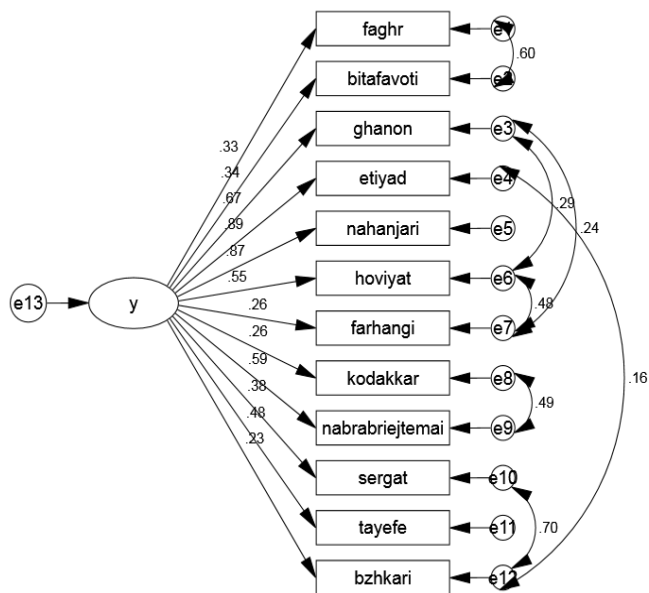
همان‌طور که اطلاعات جدول ۳، نشان می‌دهد، میانگین مؤلفه‌های آسیب‌های اجتماعی به ترتیب برای تمام مؤلفه‌ها ذکر شده است.

مدل

به منظور ارزیابی مدل پیشنهادی، روش مدل‌یابی با استفاده از نرم‌افزار ایموس نسخه ۲۴ استفاده شد. برازندگی مدل پیشنهادی براساس ترکیبی از نسخه‌های برازندگی برای تعیین کفایت برازش مدل پیشنهادی با داده‌ها استفاده شدند. شکل ۱، بارهای استاندارد شده مدل پژوهش را نشان می‌دهد. با توجه به شکل، بارهای عاملی سه متغیر بیکاری، حاشیه‌نشینی و طلاق زیر ۳ درصد بودند که برای اصلاح مدل از مدل حذف شدند. مدل اصلاح شده با حذف این سه متغیر در شکل شماره ۲ آمده است.

شکل ۱ مدل اولیه پژوهش

شکل ۲ خروجی ایموس: مدل اصلاح‌شده مؤلفه‌های آسیب‌های اجتماعی

مقادیر شاخص‌های برازش در جدول شماره ۴ آمده است.

جدول ۴ شاخص‌های نیکویی برازش برای مدل اصلاح‌شده

شاخص	X ²	X ² /df	GFI	AGFI	CFI	NFI	RMSEA	PCLOSE
مقدار	۱۲۱/۴۷	۲/۵۷	۰/۹۱	۰/۸۹	۰/۹۳	۰/۹۱	۰/۰۶۵	۰/۰۷۸

این شاخص‌ها را نمی‌توان به تنهایی دلیل برازندگی دانست، بلکه آن‌ها را باید در کنار یکدیگر تفسیر کرد. اگر مجذور کای از لحاظ آماری معنادار نباشد و نسبت مجذور کای به درجات آزادی کم‌تر از ۳ باشد بر برازندگی مناسب الگو دلالت می‌کند. در تحقیق حاضر این مقدار کم‌تر از ۳ به دست آمد که حاکی از یک وضعیت قابل قبول برای مدل است. در صورتی که شاخص‌های CFI، AGFI، GFI و NFI بزرگ‌تر از ۰/۹۰ درصد باشد بر برازش مناسب و مطلوب مدل دلالت دارند. همان‌گونه که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود این شاخص‌ها همگی بزرگ‌تر از ۰/۹۰ درصد هستند. همچنین، شاخص RMSEA و احتمال نزدیکی برازندگی نشان می‌دهند که الگوی اصلی دارای برازش مناسبی است. زمانی که مقدار این آماره کم‌تر از ۰/۰۵ درصد باشد، نشان می‌دهد که مدل دارای برازش خوبی است. در صورتی که مقدار آن بین ۰/۰۵ درصد تا ۰/۰۸ درصد باشد برازش قابل قبول، اگر بین ۰/۰۸ درصد تا ۰/۱ درصد باشد برازش متوسط و اگر بزرگ‌تر از ۰/۱ درصد باشد، برازش ضعیف است. برای آزمون RMSEA مشخصه‌ای به نام PCLOSE وجود دارد که از طریق آن می‌توان این فرض صفر را که RMSEA بزرگ‌تر از صفر نیست آزمود. چنانچه PCLOSE بزرگ‌تر از ۰/۰۵ درصد باشد، می‌توان نتیجه گرفت که مدل دارای برازش مناسبی. با توجه به مقادیر به دست آمده و حدود مجاز این مقادیر می‌توان گفت که در مجموع، مدل تحلیل عاملی در جهت تبیین و برازش دارای وضعیت مناسب است. پایایی و بارهای عاملی نیز در جدول شماره ۵ برای مؤلفه‌های آسیب‌های اجتماعی آمده است.

همان‌گونه که اطلاعات جدول شماره ۵ نشان می‌دهد، مقدار آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های آسیب‌های اجتماعی بالاتر از ۰/۷ درصد محاسبه شده است که حاکی از پایایی مناسب مدل دارد.

جدول ۵ پایایی و بارهای عاملی متغیرهای پژوهش

متغیر	بار عاملی > ۰/۳	آلفای کرونباخ > ۰/۷
فقر اقتصادی	۰/۳۳	۰/۶۹
بی‌تفاوتی اجتماعی	۰/۳۴	۰/۹۱
قانون‌گریزی	۰/۶۷	۰/۹۴
اعتیاد	۰/۸۹	۰/۹۴
ناهنجاری جنسی	۰/۸۷	۰/۹۵
بحران هویت	۰/۵۴	۰/۹۱
فقر فرهنگی	۰/۵۰	۰/۹۳
کودکان کار	۰/۵۳	۰/۸۷
نابرابری‌های اجتماعی	۰/۵۹	۰/۸۹
سرقت	۰/۳۸	۰/۸۸
طایفه‌گرایی	۰/۴۹	۰/۷۱

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و اولویت‌بندی آسیب‌های اجتماعی شهر خرم‌آباد با ارائه مدل مفهومی پیشگیری انجام گرفت. یافته‌های به دست آمده نشان داد که مدل اندازه‌گیری دارای برازش مطلوب و قابل‌قبولی بود. آسیب‌های اجتماعی شناسایی شده در شهر خرم‌آباد عبارت بودند از: بیکاری، فقر اقتصادی، بی‌تفاوتی اجتماعی، فقدان قانون و قانون‌گریزی، اعتیاد، ناهنجاری‌های جنسی، حاشیه‌نشینی، بحران هویتی، فقر فرهنگی، طلاق، کودکان کار، نابرابری‌های اجتماعی، سرقت، بزهکاری نوجوانان و طایفه‌گرایی. اولویت این آسیب‌ها به ترتیب برابر بود با بیکاری، ناهنجاری‌های جنسی، فقدان قانون و قانون‌گریزی، نابرابری اجتماعی، بحران هویتی، طایفه‌گرایی، سرقت، بی‌تفاوتی اجتماعی، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی و بزهکاری که در این میان، سه مؤلفه بیکاری، حاشیه‌نشینی و طلاق به دلیل بار عاملی ضعیف از مدل حذف شدند. اولویت این آسیب‌ها به ترتیب برابر بود با: اعتیاد، ناهنجاری‌های جنسی، فقدان قانون و قانون‌گریزی. از سوی دیگر، نتایج نشان داد که از بین همه عوامل، عامل اعتیاد با بار عاملی ۸۹ درصد به منزله قوی‌ترین آسیب اجتماعی و عامل بزهکاری با بار عاملی ۲۳ درصد به منزله ضعیف‌ترین آسیب اجتماعی در شهر خرم‌آباد شناسایی شدند. یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش‌های پورغالی و مهدوی‌نصر (۱۳۹۰) -

که نشان دادند شهرنشینی و رسوخ فرهنگ شهر به زندگی مردم لرستان سبب شده است که مدام خود را با همدیگر مقایسه کنند. احساس نابرابری و محرومیت، کم‌رنگ شدن اعتقادات و ارزش‌های اخلاقی و دینی آن‌ها، بالا رفتن انتظارات و توقعات افراد، بیکاری و فقر عامل بسیاری از جرایم در این منطقه شده - هماهنگ است. حق‌ندری و همکاران (۱۳۹۵) نیز در مطالعه خود - که به بررسی شناسایی آسیب‌های اجتماعی در شهر خرم‌آباد پرداختند - به نتیجه‌ای مشابه نتیجه پژوهش حاضر دست یافتند. آن‌ها در مطالعه خود نشان دادند که بیکاری، فقر اقتصادی، بی‌تفاوتی اجتماعی، فقدان قانون و قانون‌گریزی، اعتیاد، بحران هویت و فقر فرهنگی از آسیب‌های شناسایی شده در این شهر است که با آسیب‌های شناسایی شده در مطالعه حاضر به‌نوعی هماهنگ است. پورطاهری و نعمتی (۱۳۹۱) نیز در مطالعه خود که به بررسی اولویت‌بندی مسائل توسعه روستایی شهر خرم‌آباد پرداختند، نشان دادند که تفاوت معناداری میان ابعاد توسعه (اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی) در سکونت‌گاه‌های روستایی وجود دارد. به‌علاوه، مهم‌ترین مسائل روستایی به‌طور قابل توجهی چالش‌های اقتصادی است. بنابراین، جنبه‌های اقتصادی و مؤلفه‌های آن بیشترین اولویت را از دیدگاه خانوارهای روستایی شهر خرم‌آباد دارند. مطالعات ریکمن و وایت (۲۰۰۷)، براس (۲۰۰۷)، مداح و خیرخواه (۱۳۹۳)، وروایی و پرنده‌خ (۱۳۹۵) و علوی (۱۳۸۹) نیز تا حدودی با نتایج مطالعه حاضر هماهنگ و همسوست. در تبیین و توجیه یافته‌های به‌دست آمده می‌توان گفت، سوء مصرف مواد و اعتیاد دارای مؤلفه‌های زیستی، شناختی، رفتاری و اجتماعی است که در مؤلفه زیستی علاوه بر نقش ژن‌ها و عوامل ژنتیکی به تعامل ژنتیک و محیط خانوادگی پرداخته شده است، از سویی در مؤلفه شناختی به نقش باورها و نگرش‌های فرد و در مؤلفه رفتاری به شیوه ویژه کنش فرد اشاره دارد به‌طوری که اشتیاق فرد برای رفتن نزد دوستان و شرکت در مهمانی در ویژگی رفتاری (اقدام به مصرف مواد) در ویژگی شناختی (فکر کردن درمورد مصرف مواد) توجه کرد که از دیدگاه شناختی این یافته با تحقیق بروک (۲۰۰۲) که نشان داد افرادی که نگرش مثبت‌تری نسبت به مصرف مواد دارند، میزان سنگین‌تری از مواد مصرف می‌کنند که از دیدگاه رفتاری که به نقش عناصر محیطی (مانند خانواده و فشار هم‌سالان) و اثر تقویت‌کنندگی مثبت یا منفی را در گرایش به مواد ذکر کرده‌اند قابل تبیین است. از طرف دیگر، با توجه به اینکه بین اعتیاد و وضعیت اقتصادی رابطه معنادار وجود دارد و این نتیجه با تحقیق فگان (۱۹۹۸، به‌نقل از حسین‌پور، ۱۳۸۵) - که نشان داد زندگی در محیط‌های

فقیرنشین و محیط‌هایی که دسترسی به مواد مخدر آسان‌تر است و دارای ازدحام جمعیت‌اند از آنجا که این مکان‌ها در نظارت صحیح مسئولان امر نیستند، از سویی دیگر مهاجرت زیاد و جابه‌جایی درون‌شهری و از همه مهم‌تر وجود فراوان جرایم مربوط به بزرگ‌سالان وجود دارد - نیز هماهنگ است که این معضل نیز از دیدگاه رفتاری که به نقش عناصر محیطی علاوه بر خانواده و فشار هم‌سالان به محیط‌های زیان‌بار که اثر تقویت‌کنندگی مثبت یا منفی در گرایش به مواد را ذکر می‌کند قابل تبیین است. همچنین، با توجه به اینکه بین وضعیت فرهنگی و اعتیاد رابطه معنادار نشان داده شده است (آهی و همکاران، ۱۳۸۹)، می‌توان گفت که این مسئله با رویکرد اجتماعی - فرهنگی که بر نقش نهادها و سنت‌های اجتماعی - فرهنگی در گرایش به اعتیاد دخالت دارد هماهنگی دارد؛ به طوری که در این رویکرد انحرافات به معنای زیرپا گذاشتن اصول و ارزش‌های فرهنگی است و از سوی دیگر، با سستی مذهب و از دست دادن ارزش‌های معنوی و اخلاقی و بی‌هدفی انسان زمینه را برای سوق دادن به مصرف مواد فراهم می‌سازد هماهنگ است. از آنجا که این یافته با تنوع سریع فرهنگ، عدم تطابق سازمان اجتماعی و فرد سبب تنوع و بروز بحران هویت می‌شود؛ به طوری که فرد اعتماد خود را نسبت به هنجارها از دست داده و در حالت تعلیق، آنومی و از خود بیگانگی قرار گرفته، منزوی شده است و به دنیای شخصی خود پناه می‌برد و سرانجام، احتمال سوء مصرف مواد افزایش می‌یابد، قابل تبیین است (آهی و همکاران، ۱۳۸۹). با توجه به رویکرد اجتماعی که انحرافات یا کج‌روی‌ها را به معنای نقض هنجارهای اجتماعی می‌داند و از مهم‌ترین پیامدهای اجتماعی سوء مصرف مواد افزایش بزهکاری و انحرافات اجتماعی و جرایم است؛ به طوری که فرد معتاد به دلیل عدم توانایی اقتصادی در تهیه مواد مخدر مورد نیاز خود به سرقت، تکدی‌گری، فحشا، قاچاق مواد مخدر و دیگر جرایم اقتصادی روی می‌آورد (میری آشتیانی، ۱۳۸۴). بنابراین، تمام عوامل ذکر شده سبب کاهش امنیت در جامعه می‌شود. در این راستا، برای مبارزه با این معضل اجتماعی با دخالت نیروهای پلیس، باید امنیت اجتماعی در جامعه گسترانیده شود که بار این پدیده فردی و اجتماعی عمدتاً بر روی دوش مسئولان امر به‌ویژه دولت و پلیس است.

در تبیین عامل دوم، یعنی ناهنجاری‌های جنسی می‌توان گفت، پیدایش و گسترش انحراف‌های جنسی از مهم‌ترین زمینه‌های سقوط و تباهی هر جامعه به‌شمار می‌رود. می‌توان انحراف‌های جنسی را از جمله اعمال و افعالی نام برد که مخالف طبیعت و فطرت

انسان است و ضربه و جنایتی بر روح و جسم است. انحراف‌های جنسی، پیامدهای خطرناکی دارد که گریبان‌گیر شخص منحرف، جامعه و نسل آینده می‌شود و چه بسا آثار شوم آن تا ابد باقی بماند. به همین دلیل، اسلام که دین فطرت است، با این ناهنجاری‌ها مبارزه کرده است، انسان مؤمن را به عوامل پیدایش این انحراف‌ها و ناهنجاری‌ها آگاه می‌کند و نسبت به بروز آن هشدار می‌دهد (مروتی و همکاران ۱۳۹۳). البته، ریشه بسیاری از چنین انحراف‌هایی به محیط نامناسب خانواده برمی‌گردد و تدبیر مناسب در تربیت فرزند و رعایت آیین همسررداری، نقش بسزایی در جلوگیری از این انحرافات و حفظ کیان و کانون خانواده و جامعه خواهد داشت.

در تبیین آسیب اجتماعی فقدان قانون و قانون‌گریزی می‌توان گفت، از جمله پدیده‌ها و عوامل تنظیم‌کننده نظم اجتماعی، قانون است که محور استحکام و انسجام هر جامعه‌ای است. به عبارت دیگر، نظم اجتماعی یک ارزش متعالی و همگانی است که زمینه فعالیت همه افراد جامعه را فراهم می‌کند. حفظ نظم اجتماعی مستلزم حاکمیت مؤثر قانون، هنجارهای سنتی، شبکه‌های چندگانه، مواضع شبکه‌ای و وجود شبکه‌ای از روابط چندگانه متقابل بین اعضای واحدهای مختلف جامعه مدنی و شهروندان است. در نبود نظم اجتماعی و قانون، هرج و مرج اجتماعی گسترش و شرایط و فرصت برای انواع مختلف بزهکاری، کژرفتاری و انواع فساد فراهم می‌شود (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۸۹). قانون‌گریزی نوعی گرایش، تمایل منفی و جهت‌گیری ناهم‌نوایانه نسبت به قوانین رسمی و هنجارهای قانونی حاکم در جامعه است که شخص قانون‌گریز به صورت آگاهانه و به عمد سعی در سرپیچی، شکستن و عدم اطاعت از آن‌ها دارد. در راستای این مسئله می‌توان گفت که یکی از ابعاد مهم نظریه پیوند اجتماعی، درگیر شدن و مشغولیت اجتماعی در فعالیت‌های مرسوم و متداول جامعه مانند کار و شغل است و افرادی که به چنین فعالیت‌های مادی می‌پردازند کم‌تر فرصت قانون‌گریزی دارند (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۷). بنابراین، جا دارد شرایط مشغولیت اجتماعی همچون ازدواج، اشتغال توأم با نظارت افراد فراهم شود، زیرا داشتن شغل بدون نظارت و یا هم‌زمان نداشتن شغل در نبود کنترل و نظارت اجتماعی دارای وجه مشترکی هستند و به‌صور مختلف می‌تواند شرایط را برای قانون‌شکنی تسهیل کند از جمله: طرد اجتماعی، محرومیت مادی و محرومیت از استفاده از قابلیت‌های فردی، در نتیجه عدم فرصت برای پیوند فرد با گروه‌های شغلی مانع از تولید هویت جمعی، تعهد جمعی و نظارت بیرونی نسبت به خود می‌کند و شرایط برای قانون‌شکنی بیشتر می‌شود. قانون‌گریزی

هم‌زمان هم دلیل و هم نتیجهٔ کاهش سرمایهٔ اجتماعی، اعتماد اجتماعی، نقاط اتصال و گره‌های به‌هم پیوسته و نیز پیوندهای اجتماعی در جامعه است. کاهش سرمایهٔ اجتماعی سبب اختلال در نظام کنشی و تعاملات درون‌گروهی و بین‌گروهی و به‌طور کلی عدم تعهد فرد نسبت به هنجارهای رسمی و غیررسمی جامعه می‌شود (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۶).

در تبیین آسیب اجتماعی نابرابری اجتماعی به‌منزلهٔ یکی از آسیب‌های اجتماعی شناخته‌شده در شهر خرم‌آباد می‌توان گفت که نابرابری‌های اجتماعی و استمرار فاصلهٔ طبقاتی یکی از معضلات جوامع بشری است، چنان‌چه فاصلهٔ طبقاتی همراه با بی‌عدالتی، استمرار و عمق، نابرابری‌ها را به‌صورت یک مسئلهٔ مزمن و مهم اجتماعی در می‌آورد. از اوایل انقلاب سیاست‌های دولت در زمینهٔ فقرزدایی، یعنی توجه به تأمین کالاهای اساسی به قیمت یارانه‌ای، زیرپوشش قرار دادن افراد نیازمند در قالب سازمان بهزیستی، کمیتهٔ امداد امام، بنیاد شهید و نظایر آن، ایجاد تعاونی‌های مسکن، گسترش بیمهٔ اجتماعی، گسترش خدمات آموزشی رایگان و مانند آن تا حدودی در کاهش فقر مؤثر بوده است. مسلماً امحای کامل فقر نیازمند پیش‌شرط‌های فراوانی است که با شرایط خاص و در‌گرو رشد و توسعهٔ اقتصادی محقق می‌شود (ربانی خوراسگانی و همکاران، ۱۳۹۰). رشد اقتصادی نیازمند ایجاد بسترهای نهادی و قانونی فراوانی است که از آن جمله مقابله با تورم مزمن، رقابتی کردن فعالیت‌های اقتصادی، حذف یا کاهش موانع ورود به فعالیت‌های اقتصادی، ارائهٔ تسهیلات ارزان‌قیمت به فعالیت‌های کوچک و متوسط به‌منظور افزایش بهره‌وری و ایجاد فرصت‌های شغلی، ایجاد امکانات به‌منظور دسترسی طبقهٔ ضعیف به بازارهای مالی و ارائهٔ تسهیلات ارزان‌قیمت مسکن به فقرا، هدفمند کردن یارانه‌ها، رایگان شدن آموزش و بهداشت و درمان برای طبقهٔ ضعیف اجتماع، اعمال سیاست‌های کنترل جمعیت و نظایر آن‌ها، همه و همه می‌تواند مهم‌ترین هدف آرمانی دولت را که همان مقابله با فقر و نابرابری اجتماعی است محقق کند. طبق مطالعاتی که در استان لرستان انجام گرفته است نیز نابرابری‌های فراوانی در حوزه‌های آموزشی، بهداشتی، کشاورزی و انسانی در این استان وجود دارد و طبق داده‌های موجود امکانات توسعه در سطح استان به‌صورت ناهمگن است و نابرابری در سطوح توسعه در تمامی متغیرهای مورد بررسی (آموزشی، بهداشتی، کشاورزی و انسانی) به‌روشنی آشکار است (میره‌ای و همکاران، ۱۳۹۵). بنابراین، به برنامه‌ریزان و مدیران پیشنهاد می‌شود در برنامه‌ریزی ناحیه‌ای و منطقه‌ای برای حذف و یا

کاهش نابرابری در استان لرستان و شهر خرم‌آباد به سرمایه‌گذاری در طرح‌ها و اولویت‌بندی آن‌ها عمل کند.

در توجیه بحران هویتی به‌منزله یکی دیگر از آسیب‌های اجتماعی شناسایی شده می‌توان به این نکته اشاره کرد که مهم‌ترین متغیر در شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان، هویت گروهی و پس از آن هویت فردی است (دهقانپور محمدآبادی و صمصامی مزرعه آخوند، ۱۳۹۷). بنابراین، پیشنهاد می‌شود مناسبات میان والدین فرزندان از نظر عاطفی و روحی و کلامی گسترش یابد و اعتماد نسل جوان جلب شود تا سرانجام به تحکیم هویت فردی و هویت خانوادگی آن‌ها بینجامد.

در تبیین طایفه‌گرایی به‌منزله دیگر عامل شناسایی شده به‌منزله آسیب اجتماعی در شهر خرم‌آباد می‌توان این‌گونه تبیین کرد که لرستان به‌منزله بخشی از سرزمین ایران، با اینکه در متن سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن قرار دارد، اما از بُعد توسعه سیاسی در سطوح پایین‌تری نسبت به دیگر نواحی و استان‌ها قرار دارد و راه طولانی‌تری را برای رسیدن به توسعه سیاسی مطلوب پیش‌روی دارد. این توسعه‌نیافتگی سیاسی، دیگر ابعاد توسعه را نیز تحت تأثیر قرار داده است و به‌طور کلی چهره چندان مطلوبی را از این جهت نشان نمی‌دهد (مدهوشی و ناصرپور، ۱۳۸۲). حتی با شروع و ورود فاز مدرنیته به ایران و بالطبع به این استان، همچنان شاهد هستیم که خیلی از آن عناصر سنتی به نحو دیگری وارد بازی سیاسی شده و بازتولید شده‌اند. طایفه‌گرایی یکی از عواملی است که مانع تحکیم و تقویت حزب‌گرایی در این استان شده است. طایفه‌گرایی به‌منزله یک عامل پیونددهنده و تفکیک‌کننده سنتی اجتماعی در لرستان، کارکردهای حزب را پر کرده و سبب شده است که حزب به‌شکل متفاوت‌تری نسبت به دیگر نواحی عمل کند. از طرف دیگر، طایفه‌گرایی سنتی در پیوند با بازی سیاسی به‌شکل دیگری در زندگی اجتماعی و سیاسی این دیار بازتولید و تفهیم شده است (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵).

دیگر آسیب اجتماعی شناخته‌شده، سرقت است. سرقت از با سابقه‌ترین جرائم بشری است که در جامعه‌های مختلف به علل گوناگون وجود داشته است و دارد. این پدیده در طول زمان دستخوش تنوع و تغییرات زیادی شده، اما تنها چیزی که از ابتدای پیدایش آن تاکنون ثابت مانده زشتی و مذموم بودن ماهیت آن است (حسین‌پور و جمادی، ۱۳۹۵). در تبیین وجود این آسیب در شهر خرم‌آباد می‌توان گفت وضعیت نابسامان خانوادگی (خانواده متزلزل، بدسرپرست و بی‌سرپرست، عدم کنترل صحیح خانواده و

نداشتن مهارت والدین در برخورد با مسائل جوانان) از طریق ایجاد خلل در کارکرد اجتماعی کردن فرزندان و درونی کردن ارزش‌ها و ساختن شخصیت متزلزل از اعضای خود، دوستان ناباب (از طریق نوعی هم‌نشینی افتراقی و تشویق کردن به کجروی و اعطای پاداش در این زمینه)، اعتیاد، ضعف اعتقادی (با ایجاد نوعی کاهش تعهد فرد نسبت به اعمال خود و از بین رفتن نوعی کنترل درونی غیررسمی)، مهاجرت (حاشیه‌نشینی و مشاغل کاذب) و فقر فرهنگی (در زمان مختل شدن نظم اجتماعی پیشین و جایگزین شدن سریع نظم اجتماعی نوین، بدون ایجاد بستر فرهنگی) و درنهایت، کم‌هزینه و به‌صرفه دانستن سرقت از منازل از منظر سارقان به منزلهٔ شرایط علی رخداد سرقت از منازل نقش مهمی در فعلیت یافتن انواع متفاوت اندیشه‌ها و تمایلات کجروانه داشته است.

در تبیین دیگر آسیب اجتماعی، یعنی بی‌تفاوتی اجتماعی هم می‌توان گفت، بی‌تفاوتی اجتماعی یکی از عوارض زندگی مدرن شهری و عامل تهدیدکنندهٔ انسجام اجتماعی است. با توجه به اینکه جوانان پتانسیل بالایی برای نقش‌آفرینی در جامعه دارند، توجه به نقش آن‌ها در ارتقای سلامت جامعه و بهبود روابط اجتماعی برجسته می‌شود. جوانان جمعیت وسیعی را تشکیل می‌دهند و برنامه‌ریزی و بسترسازی فرهنگی برای آن‌ها می‌تواند به بهبود زندگی در کل جامعه کمک زیادی بکند. از این رو، تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان و ایجاد انگیزه در آن‌ها برای مشارکت اجتماعی مؤثر، به استحکام و رشد ارزش‌ها، اصول و تعهدات در جامعهٔ کمک، فرایند توسعه را بیمه می‌کند و برای خود جوانان نیز حامل خیر و برکت است (قاضی‌زاده و کیانپور، ۱۳۹۴). توجه به کار و خدمات داوطلبانهٔ اجتماعی، از جمله فضاسازی برای مشارکت فعالانه در سازمان‌های مردم‌نهاد در عین تکریم مردم و رعایت ضوابط و مقررات نه‌تنها سرمایهٔ اجتماعی را ارتقا می‌بخشد، بلکه می‌تواند به جوانان آموزش بدهد که مسئولیت‌پذیری خود را در جامعه به نمایش بگذارند و نشان دهند که به سرنوشت خود و دیگران علاقمند هستند. در شهر خرم‌آباد نیز شهرنشینی را می‌توان به منزلهٔ یکی از عوامل بی‌تفاوتی اجتماعی قلمداد کرد که در نتیجهٔ این تغییر در سبک زندگی، تغییر در ساختار خانواده نیز رخ داده است که این عامل خود نیز یکی دیگر از علل شکل‌گیری بی‌تفاوتی در زندگی اجتماعی شهروندان شده است. تغییر در نوع روابط اجتماعی، تغییر خرده‌فرهنگ‌ها، فردگرایی، کاهش مدارای اجتماعی و ... که به ضعیف شدن ارتباطات منجر شده است همگی دست به دست هم داده‌اند تا بی‌تفاوتی هر چه بیشتر در جامعهٔ خرم‌آباد آشکار شود.

در تبیین فقر اقتصادی هم می‌توان اشاره کرد که فقر متأثر از عوامل مختلفی است که از جمله می‌توان به سطح درآمد و چگونگی توزیع درآمد اشاره کرد. افزایش میانگین درآمد جامعه، فقر را کاهش می‌دهد و افزایش در نابرابری سبب افزایش فقر می‌شود که این امر در شهر خرم‌آباد به نفع عامل دوم، یعنی نابرابری اتفاق افتاده است و فقر اقتصادی در بسیاری از موارد به چشم می‌خورد (راغفر و همکاران، ۱۳۹۴). بنابراین، چند نکته مهم در شناخت پدیده فقر می‌تواند سیاست‌گذاران را در طراحی و اجرای درست برنامه‌های فقرزدایی یاری کند. اول اینکه فقر محصول یک فرایند است و بنابراین، صرفاً نمی‌توان با تأکید بر حمایت در یک بُعد مصرف یا درآمد خانوار انتظار داشت که فقر کاهش یابد. دوم اینکه حل معضل فقر امری کوتاه‌مدت نیست و مستلزم مداومت در برنامه‌های توانمندسازی و فراهم آوردن فرصت‌های مشارکت در تولید محصول اجتماعی از سوی آحاد کشور و از جمله فقراست. سوم اینکه نابرابری‌های فاحش می‌توانند تلاش‌های کاهش فقر را خنثی کنند. از این رو، هر چه توزیع درآمد در جامعه عادلانه‌تر باشد می‌توان انتظار داشت که تأثیر سیاست‌های فقرزدایی اثربخش‌تر باشد.

در تبیین فقر فرهنگی می‌توان گفت که از آنجا که فرهنگ به اعتقاد بیشتر کارشناسان و صاحب‌نظران مسائل اجتماعی اساس و زیربنای هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهد و هر چقدر فرهنگ یک جامعه مؤثرتر و کارآمدتر باشد، پیشرفت آن جامعه در مسیر رشد و تعالی بیشتر خواهد شد، بنابراین، فقر فرهنگی به منزله یک عامل بازدارنده می‌تواند جامعه‌ای را به سمت قهقرا و انحطاط بکشاند و از دستیابی به اهداف والا و تکاملی بازدارد. از آنجا که عرصه فرهنگ در هر جامعه‌ای پایه و اساس تمامی تغییر و تحولات اجتماعی به‌شمار می‌آید، بنابراین، فقر فرهنگی نیز سبب پیدایش سایر فقرها را در جامعه فراهم خواهد ساخت. در شهر خرم‌آباد نیز به دلیل فقر اقتصادی بالا و درجا زدن در سطح نیازهای اولیه بیش از هر عامل دیگری زمینه‌های فقر فرهنگی را در این شهر فراهم کرده است (فرهادی محلی، ۱۳۹۰). بنابراین، تدبیر و برنامه‌ریزی صحیح، جامع و کارآمد در امور زندگی فردی و اجتماعی راهکار اصلی مقابله با بی‌برنامگی یا فقدان برنامه‌ریزی صحیح است. به بیان دیگر، تقویت عقل معاش که یکی از کل کمالات انسانی محسوب می‌شود، نیز سبب از بین بردن فقر فرهنگی را فراهم می‌آورد.

در تبیین بزهکاری نیز می‌توان گفت که بزهکاری نوجوانان با آثار منفی روانی، اجتماعی و اقتصادی یکی از مسائل اجتماعی مهم شهر خرم‌آباد است که در تبیین آن

می‌توان گفت این افراد به دنبال ارضای فوری نیازهایشان هستند و از شیوه‌های آسان برای برآوردن خواسته‌هایشان استفاده می‌کنند و پایداری کمی دارند. همچنین، خودمحورند و توان برنامه‌ریزی ندارند و نسبت به دیگران بی‌تفاوت هستند، به همین دلیل نسبت به زمینه‌ها و وضعیت به‌طور فیزیکی پاسخ می‌دهند (اسکندری چراتی، ۱۳۹۶). در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت از آنجا که پیشرفت و ترقی هر جامعه‌ای در گرو سلامتی آن جامعه از هر نظر است، لذا تحقیق در مورد آسیب‌های اجتماعی سبب می‌شود که مسئولان مربوط، به چگونگی شکل‌گیری اعمال نابهنجار شناخت پیدا کنند، آنگاه شیوه‌های صحیح و مناسب مبارزه با آن‌ها را جست‌وجو کنند. لذا این‌گونه مطالعات و تحقیقات ضرورت می‌یابند تا کج‌روی‌ها و جرائم بهتر و عمیق‌تر شناخته شود، منشأ آن‌ها کشف شود و بالأخره راه‌های اصلاح و بازپروری بزهکاران هموار شود. بالأخره این کاوش‌هاست که امکان پیشگیری از ابتلا به انحراف و سقوط استعدادها را در نیروهای انسانی بالقوه جامعه، فراهم می‌سازد و خانواده و دولت، حال و آینده کشور از خسارات مادی و معنوی فراوانی رهایی می‌یابند. با توجه به اینکه سازندگی فردای جامعه بستگی به نیروی فعال پرشور و سلامت جسمی و روحی نسل نوجوان دارد، لازم است که همه امکانات جامعه را برای پیشگیری و مبارزه و ریشه‌کن کردن آسیب‌های اجتماعی جامعه به کار ببریم.

یکی از عمده‌ترین محدودیت‌های این پژوهش، محدود بودن نتایج به شهروندان شهر خرم‌آباد و احتیاط در تعمیم نتایج به سایر شهروندان در شهرهای دیگر و سایر مناطق جغرافیایی است. محدود بودن نتایج به صرفاً افراد با مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری. مشکلات و سختی دستیابی به نمونه آماری برای تکمیل پرسش‌نامه و همچنین، طولانی بودن تعداد پرسش‌های پرسش‌نامه از دیگر محدودیت‌های مطالعه حاضر بود. بنابراین، در راستای این محدودیت‌ها، پیشنهاد می‌شود تکرار همین پژوهش در شهروندان سایر شهرها نیز انجام و تجزیه و تحلیل و مقایسه شود و در پژوهش‌های آتی متغیرهایی که می‌تواند به منزله آسیب اجتماعی شهر خرم‌آباد قلمداد شود و احیاناً در این مطالعه تمرکز نشده است، بررسی و واکاوی شود. همچنین، متناسب با نتایج تحقیق حاضر پیشنهاد می‌شود مسئولان این حوزه به تدوین برنامه جامع و کاربردی پیشگیری از اعتیاد در مدارس با رویکرد چندوجهی و ملی بپردازند. تقویت تجهیزات آموزشی و امکانات متناسب با نیاز دانش‌آموزان به خصوص در مناطق محروم و فراهم کردن نیازهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه باشد. با پیشگیری وضعی و ایجاد تغییر در

محیط فیزیکی و شیوه‌های نظارت و کنترل، درصدد کاهش آمار جرم بود. در انتخاب خط‌مشی و انتخاب راهبرد توسعه باید توان‌های محیطی، قابلیت‌های فنی و تکنولوژی و همچنین، شرایط فرهنگی و اجتماعی شهرستان‌ها و استان‌ها مدنظر قرار بگیرد. برای ارتقای سطح کمی و کیفی شاخص‌ها (بهداشتی، آموزشی، کشاورزی، جمعیت و ...) می‌باید توان‌ها و ظرفیت‌های موجود در بخش کشاورزی و دامداری، صنایع تبدیلی کشاورزی، صنایع کوچک مقیاس و دستی و صنعت توریسم در نظر گرفته شود تا سبب اشتغال‌زایی، درآمدزایی، متعادل شدن درآمدها و کاهش فقر و بیکاری شود. سیاست‌های اقتصادی و نیز برنامه‌هایی که با هدف اصلاح نظام توزیع درآمد در کشور صورت می‌پذیرد باید از جنس سیاست‌های حامی فقرا باشند. سیاست‌های اقتصادی بر این مبنا می‌توانند به بهبود معیشت عمومی مردم و کاهش نابرابری فاحش بینجامند. همچنین، تقویت و حمایت خانواده و جامعه از نوجوانان بزهکار می‌تواند در بازسازی حیات اجتماعی و جلوگیری از بزهکاری‌های مجدد تأثیر مطلوبی داشته باشد. خانواده‌ها باید برخورد مناسبی با نوجوانان داشته باشند، مثلاً تنبیه نوجوان به دلیل یک بزهکاری جزئی، خودکنترلی او را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که خانواده‌ها و اعضای جامعه فرصت جبران به نوجوان بدهند و با آن‌ها مثل یک آدم بیمار برخورد نکنند.

قدردانی

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی مصوب در دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان لرستان در سال ۱۳۹۷ بوده که با همکاری و مساعدت این فرماندهی انجام شده است و لازم است از این مجموعه و کارکنان دفتر تحقیقات استان و مخصوصاً شهروندان شهر خرم‌آباد که در تکمیل کردن پرسش‌نامه‌ها ما را یاری کردند، کمال تشکر و قدردانی به عمل آید.

منابع

- آقایی، ع. ا.، و تیمورتاش، ح. (۱۳۸۹). بررسی رابطه و فرایند آسیب اجتماعی و امنیت اجتماعی. *دانشنامه*، ۲۲-۳، ۴.
- آهی، پ.، ذوقی، ل.، و آجیل‌چی، ب. (۱۳۸۹). رابطه آسیب‌های اجتماعی با امنیت اجتماعی با تأکید بر پدیده اعتیاد. *دانش انتظامی*، ۲(۲)، ۱۳۴-۱۵۲.
- بناءبهبهانی، پ.، نصرالهی، ب.، قربان جهرمی، ر.، و جمهری، ف. (۱۳۹۹). ارائه مدلی برای پیش‌بینی

- سلامت اجتماعی جوانان براساس ابعاد بزرگ‌سالی در حال ظهور و نقش میانجی خودپنداره. *روان‌شناسی فرهنگی*، ۴ (۲)، ۲۰۳-۲۲۲.
- پورطاهری، م.، و نعمتی، ر. (۱۳۹۱). اولویت‌بندی مسائل توسعه روستایی با تأکید بر دیدگاه روستاییان مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان خرم‌آباد. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱ (۲)، ۱۲۸-۱۱۳.
- پورغالی، ا.، و مهدوی نصر، ح. (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین تغییرات اجتماعی - فرهنگی و تغییرات میزان آسیب‌های اجتماعی در استان لرستان. همایش هجوم خاموش، جهاد دانشگاهی، معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد استان لرستان.
- تیموری، ج.، و نوری، م. (۱۳۹۸). آسیب‌های اجتماعی تهدیدی جدی برای امنیت اجتماعی جامعه. *دانش انتظامی لرستان*، ۷ (۴)، ۱۸۱-۲۰۲.
- اسکندری چراتی، آ. (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر بزهکاری (مطالعه موردی: نوجوانان پسر ۱۳ تا ۱۹ ساله شهر آزادشهر). *تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، ۱۳ (۳۴)، ۱۸۵-۲۰۶.
- جزایری، س. س.، اصغرنژاد فرید، ع. ا.، و خاقانی، م. (۱۳۹۸). مقایسه عوامل شخصیتی و دین‌داری درونی و بیرونی در نوجوانان با و بدون خطر. *روان‌شناسی فرهنگی*، ۳ (۲)، ۵۴-۷۱.
- حسین پور، ز.، و جمادی، ع. (۱۳۹۵). بررسی علل و عوامل بروز سرقت. *دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های کاربردی در علوم تربیتی و مطالعات رفتاری و آسیب‌های اجتماعی ایران*. تهران.
- حسین پور، م. (۱۳۸۵). بررسی علل اجتماعی - روانی اعتیاد به مواد مخدر در بین دانش‌آموزان دبیرستان‌های پسرانه استان آذربایجان غربی از دیدگاه دانش‌آموزان معتاد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته علوم اجتماعی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- حق‌نردی، ا.، زمانی مقدم، م.، و سپهوند، ا. (۱۳۹۵). اولویت‌بندی آسیب‌های اجتماعی در شهر خرم‌آباد تفسیر دیدگاه صاحب‌نظران. *نخستین همایش ملی علوم اسلامی حقوق و مدیریت*.
- دانایی فرد، ح.، آذر، ع.، و صالحی، ح. (۱۳۸۹). قانون‌گریزی در ایران: تبیین نقش عوامل سیاسی، اقتصادی، قانونی، مدیریتی و اجتماعی - فرهنگی. *دانش انتظامی*، ۱۱ (۳)، ۷-۶۵.
- دهقانپور محمدآبادی، ف.، و صمصامی مزرعه آخوند، ز. (۱۳۹۷). جایگاه خانواده در تحول و شکل‌گیری هویت فرزندان. *اولین همایش ملی کودکان ایران اسلامی در دوره پیش‌دبستانی*، وزارت آموزش و پرورش، معاونت آموزش ابتدایی.
- راغفر، ح.، باباپور، م.، و یزدان‌پناه، م. (۱۳۹۴). بررسی رابطه رشد اقتصادی با فقر و نابرابری در ایران طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه. *علمی - پژوهشی مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، ۴ (۱۶)، ۷۹-۵۹.
- ربانی خوراسگان، ر.، کلاتری، ص.، و هاشمیان‌فر، س. ع. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی با نابرابری‌های اجتماعی. *رفاه اجتماعی*، ۱۱ (۴۱)، ۲۶۷-۳۰۵.
- زاهدی اصل، م. (۱۳۹۴). آسیب‌های اجتماعی از منظر مددکاری اجتماعی. تهران: انتشارات علامه طباطبایی.
- سجاسی قیداری، ح.، پورطاهری، م.، صادقی، و.، و حسینی، س. م. ح. (۱۳۹۵). تحلیل رابطه طایفه‌گرایی اجتماعات محلی با توسعه سیاسی در شرایط انتخاباتی (مطالعه موردی: شهرستان نورآباد ممسنی). *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۴ (۱)، ۴۶-۱۹.
- شهابی، ب. (۱۳۹۸). مطالعه آسیب‌های اجتماعی ناشی از حاشیه‌نشینی در شهر اردبیل از دیدگاه کارشناسان. *دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی*، اردبیل.

- فرهادی محلی، ع. (۱۳۹۰). بررسی تحلیلی پدیده جهانی شدن با تمرکز بر حوزه فرهنگ. *مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی*، ۲ (۵)، ۶۳-۹۶.
- قاضی زاده، ه.، و کیانپور، م. (۱۳۹۴). بررسی میزان بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان). *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، ۴ (۱)، ۷۸-۵۹.
- علوی، ح. ر. (۱۳۸۹). تأثیر عوامل اجتماعی بر گرایش افراد به اعتیاد، سرقت و روسپیگری. *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*، ۲ (۲)، ۲۰-۵.
- عمید، ر. (۱۳۹۵). نحوه عملکرد شهرداری تهران در حوزه مدیریت آسیب‌های اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- گودرزی، آ. (۱۳۹۱). *ناآرامی‌های اجتماعی، عوامل و فرایندها*. رساله دکتری، رشته جامعه‌شناسی. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- محسن زاده، ط. (۱۳۹۲). *مطالعه عوامل اجتماعی و فرهنگی خیابانی شدن کودکان در شهر خرم‌آباد در سال ۱۳۹۱*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان.
- مداح، م.، و خیرخواهان، ا. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر ارتکاب جرم در بین مجرمان سرقت و مواد مخدر. *پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، ۹ (۴)، ۱۰-۲۶.
- مدهوشی، م.، و ناصرپور، ن. (۱۳۸۲). ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان. *پژوهش‌نامه بازرگانی*، ۷ (۲۸)، ۵۸-۲۵.
- مروتی، س.، و حیدرینیا، ف.، صادقی، ع.، و فتاحی، ا. (۱۳۹۳). علل و عوامل انحرافات جنسی از دیدگاه قرآن و روایات. *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*، ۲ (۲)، ۹۳-۱۱۳.
- موسوی، م.، طاهریان، س.، و ملکی، س. (۱۳۹۸). اولویت‌بندی مسائل اجتماعی ایران. *دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی*. اردبیل.
- میرزایی، ا.، احمدی، ی.، بخارایی، ا.، و نایی، ه. (۱۳۹۶). قانون‌گریزی و پیوندهای اجتماعی: (مطالعه موردی: شهر اهواز). *جامعه‌پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۸ (۳)، ۳۱-۶۶.
- میرزایی، ا.، احمدی، ی.، بخارایی، ا.، و نایی، ه. (۱۳۹۷). تأثیر عوامل اجتماعی - فرهنگی بر قانون‌گریزی (مورد مطالعه: استان خوزستان). *علمی پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی*، ۵۴، ۱۸۹-۲۲۸.
- میره‌ای، م.، عارفی، م.، و رشنوفر، آ. (۱۳۹۵). پژوهشی بر توسعه‌یافتگی و نابرابری‌های آن در استان لرستان. *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۶ (۲۱)، ۱-۶.
- میری آشتیانی، ا. (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی اعتیاد در ایران امروز*. تهران: مهاجر.
- وروایی، ا.، و پرنداخ، ع. (۱۳۹۵). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تکرار جرم (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه). *علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، ۱۰ (۳)، ۲۸-۱.
- brook, A. (2002). addiction among high school pupils in holonand their attitude to wards drugs. *journal of tropical pediatrics*, 42(3), 175- 7.
- Brush, J. (2007). Does Income Inequality Lead to More Crime? A Comparison of Cross - Sectional and Time-Series Analyses of United States Counties. *Economics Letters*, 96, 264-268.
- Rickman, N., & Witt, R. (2007). The Determinants of Employee Crime in the. K. *Economical*, 74, 161-175.